

recenzije ■ *recensions* ■ *recensiones***Petar TOMAŠIĆ, *Nezaposlenost u tranzicijskoj Hrvatskoj pod socijalno-etičkim vidom, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 339 str.***

Knjiga Petra Tomašića *Nezaposlenost u tranzicijskoj Hrvatskoj pod socijalno-etičkim vidom* obuhvaća 339 stranica teksta, popis literature (str. 310-332), popis tablica (str. 333-336, ukupno 81 tablica) i popis grafikona (str. 337-339, ukupno 58 grafikona) te 794 bilješke. Sastoji se od uvoda, četiriju poglavlja i zaključka.

U *Uvodu* (str. 5-9) autor ukazuje na znanstvenu hipotezu svojega rada, tj. »da je nezaposlenost u Hrvatskoj posljedica gospodarskih kretanja, ali i rezultat slobodnog čovjekova djelovanja, tj. da su temeljni uzroci velike nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj socijalno-etičke naravi« (str. 5). Nezaposlenost su u Hrvatskoj istraživali ekonomisti, sociolozi i psiholozi, dok se socijalni etičari i teolozi nisu ozbiljnije bavili tom problematikom. Osnovnu strukturu istraživanja oblikovala je metoda Josepha Cardijna, koju je u socijalnom nauku Crkve promovirao papa Ivan XXIII. u enciklici *Mater et magistra* (1961.), tj. *vidjeti, prosuditi, djelovati*.

Prvi dio disertacije (str. 10-106) pod naslovom *Prilike u Republici Hrvatskoj* u tri točke obrađuje samu tematiku nezaposlenosti i to: mjerenje nezaposle-

nosti, uzroci nezaposlenosti i posljedice nezaposlenosti. U interdisciplinarnom pristupu autor se detaljno bavi problematikom mjerenja nezaposlenosti kao i važnim pitanjima podzaposlenosti i skrivene nezaposlenosti.

Drugi dio doktorskog rada (str. 107-164) pod naslovom *Stanje nezaposlenosti pokazuje vrijednost rada* donosi najprije vrijednost rada kroz povijest počevši sa Svetim pismom, posebno se zaustavlja na novim gospodarsko-socijalnim prilikama prouzrokovanim industrijalizacijom te nudi suvremenu socijalno-etičku prosudbu.

U *trećem dijelu* disertacije (str. 165-220) pod naslovom *Prava koja izviru iz rada* autor na temelju relevantnih dokumenata i empirijskih podataka donosi prosudbu prilika u Republici Hrvatskoj. Raspravlja o izvorima gospodarskih prava i o pravu na rad. Posebnu pozornost poklanja ranjivima skupinama (mladi, žene, obitelj, invalidi) te poljoprivrednicima što je osobito važno za Hrvatsku.

Četvrti dio doktorskog rada (str. 221-302) pod naslovom *Moguća rješenja problema nezaposlenosti* logična je posljedica koncepcije koju je autor izabrao i

može se s pravom ustvrditi da je ovaj dio poseban znanstveni doprinos doktorske disertacije. Mr. sc. Petar Tomašić donosi konkretne prijedloge kako bi se smanjila nezaposlenost u Hrvatskoj. U vidu smanjenja nezaposlenosti i povećanja veće zaposlenosti u Hrvatskoj potrebno je povećati razinu obrazovanosti radne snage, razviti cjeloživotno učenje te uskladiti sustav obrazovanja s potrebama tržišta rada. Osim povećanja obrazovanja, potrebno je prilagoditi politiku tržišta rada u čemu je posebna uloga države poticati poduzetništvo te povesti računa o skraćanju radnog vremena i o politici plaća.

U *Zaključku* (str. 303-309) se s jedne strane sažimaju rezultati dobiveni istraživanjem i s druge strane ukazuje se na neke važne momente u razvoju hrvatskog društva s obzirom na problematiku nezaposlenosti i uopće na pitanje razvoja hrvatskog društva.

Osnovna teza autora glasi: Duboka i dugotrajna nezaposlenost posljedica je gospodarskih kretanja, ali i rezultat slobodnog čovjekova djelovanja. Primjer Republike Hrvatske potvrđuje da su temeljni uzroci nezaposlenosti socijalno-etičke naravi.

I.

Ponajprije valja pohvaliti hrabrost autora koji se upustio u znanstvenu obradu navedene teme. Naime, ona zahtijeva interdisciplinarni pristup, ekonomski,

sociološki, psihološki i etički. Autor se u ovu avanturu upustio ne zapostavljajući nijedan od ovih segmenata, a na teološko-etičkom području stvara svojevrsni pionirski rad koji će na ovim našim prostorima biti izazovom i nadahnućem kako studentima tako i znanstvenicima koji se tom temom budu bavili pod ovim specifičnim teološko-etičkim vidom. To što autor izričito razmatra problem nezaposlenosti sa stanovišta teološke socijalne etike još dodatno produbljuje problematiku, jer osim sadržaja koja mu u tom smislu može pružiti socijalni nauk Crkve, mora posegnuti i za nekim osnovnim teološkim spoznajama koje nisu uvijek »na dohvata ruke« s obzirom da se ovdje ne radi o specifično teološkoj temi. To isto tako znači da autor propuste na planu politike zapošljavanja u ovih proteklih 15 do 20 godina smješta puno dublje nego je to dosad bilo uobičajeno. Glavne uzroke nezaposlenosti autor ne nalazi ni u ratu ni u nekim globalnim zakonitostima, nego u svojevrsnom nemojalu osoba, elita i lobija. Drugim riječima, novost i originalnost ove radnje, osim što sustavno prikazuje problem s fenomenološkog aspekta, jest u sagledavanju moralnih aspekata cjelokupne problematike. Ovakav pristup dosad je bio samo načelno prisutan u našim raspravama o nezaposlenosti u Hrvatskoj, ali nikada nije znanstveno i jasno »dokazan« pomoću statistika, usporedbom podataka s onima u inozemstvu, analizom dosadašnjih politika zapošljavanja u Hrvatskoj i tako redom.

II.

Imajući u vidu cilj kojega je sebi postavio autor, ne bi bilo pravedno od njega zahtijevati detaljno izlaganje »financijskog pokrića« za svaku mjeru koju predlaže s ciljem smanjenja nezaposlenosti. Cilj ovoga rada nije svaku mjeru koju predlaže »ekonomski« opravdati, nego, s etičko-socijalne točke promatranja pokazati da je određena mjera nužna za smanjenje nezaposlenosti. Određene mjere ne opravdavaju se samo sociološki i ekonomski, nego i etički, pa i, s obzirom da se radi o teološko-socijalnom pristupu, teološki. Tako autor pokazuje da korupcija nema samo ekonomske učinke na planu politike zapošljavanja, nego proizvodi svojevrsnu mentalnu blokadu na razini svijesti mnogih ljudi te tako proizvodi određeni pasivizam koji razarajuće djeluje na čovjeka koji traži posao ili je godinama na Zavodu za zapošljavanje.

III.

Ova knjiga (doktorski rad) zorno pokazuje put kojim bi Hrvatska trebala krenuti u svijetu globalizacije, svijetu u kojemu će zemlje s velikim brojem niskoobrazovanih ljudi biti budući siromasi, svijetu u kojemu će ljudski kapital biti glavni izvor bogatstva. Autor pokazuje da se ne radi samo o ljudskom kapitalu koji će biti visokoobrazovan i stručan na pojedinim područjima, nego o ljudima koji će biti moralno izgrađeni. Drugim riječima, iako se kod nas već godinama govori o potrebi stvaranje određenih društvenih

krjeposti koje su nužne za moralnu obnovu društva, autor pokazuje i dokazuje kako su te društvene krjeposti, koje će krasiti ljudski kapital u Hrvatskoj, nužne i za gospodarski napredak, pogotovo na planu problematike zaposlenosti. Znanstveni dokaz kako nezaposlenost potkopava ne samo gospodarsku nego i moralnu bazu društva u svim njegovim segmentima, od pojedinca, obitelji do društva u cjelini, potkrijepljen ekonomskim, sociološkim i psihološkim pokazateljima, značajan je doprinos ovoga rada u aktualnoj raspravi o nezaposlenosti u Hrvatskoj.

IV.

U ovom radu upotrebljava se koncizan i precizan govor, bez nepotrebnih ponavljanja, što dokazuje da autor dobro poznaje materiju i da znalački koristi podatke i rabljenu literaturu. Naime, upravo je polazište teološko-socijalne etike sagledavanja ove problematike pogodno da istraživača navede na paušalne tvrdnje – napast u koju autor nije upao. Teologu čitatelju ovakav će se govor katkada činiti suhoparanim, no on dokazuje da takav »matematički način razmišljanja«, kako ga definira sam autor (str. 9), nije nespobjiv s teološkim i etičkim pristupom. Ova knjiga tako otvara i metodološki put budućim radovima o nekim drugim temama gdje će biti potrebno teološka i etička stajališta dovesti u sklad s ekonomskim i sociološkim pokazateljima. S obzirom da je u proteklih dvadesetak godina učinjeno obilje socioloških istraživanja na go-

tovo svim sektorima društvenog života, teološki i etički pristup razmatranju ovih problematika morati će usvojiti sličnu metodu kakvu je usvojio autor ovoga rada. Tako će teolog i etičar izbjeći pausalne ili »utopističke« tvrdnje koje ne pomažu rješavanju problema.

V.

Autor uvažava povijesni kontekst u kojemu piše svoj rad te, u nastojanju da mu pristup bude objektivan, nastoji uvažiti, s jedne strane, naslijeđe prošlosti, ali i doskočiti zamkama sadašnjosti. U svezi prošlosti, naslijeđe koje smo naslijedili iz socijalističkog sustava a koje itekako utječe na stanje (ne)zaposlenosti u proteklih 15-ak godina jer se direktno odražava na pitanje podzaposlenosti, odnosno tehnološkog viška, valja sagledati ne samo s ekonomskog aspekta nego i kao fenomen koji je obilježio psihi i svojevrstni »duhovni pristup« mnogih ljudi u današnjoj Hrvatskoj kada su u pitanju rad, (ne) zaposlenost, kreativnost i samoinicijativa. Sukladno autoru, nezaposlenost se rješava ne samo ekonomskim mjerama nego još više na planu odgoja i »preusmjerenja« takva psihološkog naslijeđa. Glavna zamka sadašnjosti, koju autor svjesno nastoji zaobići velika je mogućnost i napast političkog manipuliranja mnogim statističkim pokazateljima i podacima. Da bi tome doskočio autor, uz obradu statističkih podataka, daje i opširnu analizu metodologija praćenja (ne)zaposlenosti. Time autor svoje po-

datke čini vjerodostojnima. Upravo usporedba podataka uz primjenu raznih metodologija istraživanja pokazuje realno stanje stvari u Hrvatskoj, tj. da se radi o zemlji, koja, npr. u usporedbi s Europskom unijom, na planu (ne)zaposlenosti ima realne »crne brojke«.

VI.

Za buduća istraživanja te problematike ova knjiga će biti iznimno korisna zbog toga jer autor problematici pristupa na dvojak način. S jedne strane, on razlog nezaposlenosti i neučinkovitosti svih dosadašnjih politika zapošljavanja otkriva ne samo u ekonomskim zakonitostima nego prvenstveno u (ne)moralnim i nedosljednim postupcima koji su obilježili ove politike. No, autor gleda i posljedice nezaposlenosti na ljudsku psihi, na moralni identitet čovjeka. Pozitivno je fenomen nezaposlenosti promatrati u njegovu višeslojnom značenju, pogotovo ukoliko on utječe na socijalnu isključivost te nosi sa sobom mnoge psihološke i druge negativne posljedice, osobito na planu obiteljskog života. U tom smislu možemo ovu knjigu smatrati i udžbenikom koji pokazuje kako nezaposlenost promatrati ne samo kao socijalni ili ekonomski problem nego i kao moralni problem. Očito je da stanje u kojemu nezaposlenik živi može determinantno utjecati na njegovo donošenje moralnih odluka. Ova dokazana konstatacija važna je pogotovo za socijalne djelatnike, psihologe, teologe i etičare. Naime, nije nevažno odgađa li mladi čovjek sklapa-

nje braka i rađanje iz egoističkih motiva ili je na to prisiljen zbog nezaposlenosti. Za etičko-moralno vrjednovanje moralnih odluka ovaj kontekst, čije je obilježje nezaposlenost, mnoge odluke koje mi *a priori* definiramo nemoralnima možda ćemo biti prisiljeni staviti u kontekst predmoralnoga. Ako netko nešto čini zato što je na to prisiljen, onda taj čin nije moralan čin u punom smislu riječi. Ovo je poznata teza, ali je dosad, u odnosu na nezaposlenost, bila samo predmnijevana, a u ovom radu dobiva konkretne pokazatelje i argumente.

VII.

Izuzetan pozitivan doprinos ovoga rada sastoji se i u tome što se maksimalno upotrebljava hrvatska literatura ili djela stranih autora koja su prevedena na hrvatski. Ovako ova radnja može biti realno i svima dohvatljivo polazište za rješavanje nezaposlenosti u Hrvatskoj ili barem za sagledavanje šireg konteksta sa svim negativnim posljedicama koje nezaposlenost prouzrokuje. Osim toga, za hrvatsku stvarnost važno je što su na jednom mjestu doneseni sustavni prikaz nezaposlenosti i kritička analiza hrvatskog zakonodavstva o tom pitanju, što je pogotovo važno kada se radi o rješavanju pitanja nezaposlenosti nekih specifičnih kategorija ljudi, kao što su invalidi, mladi, žene itd. Autor u literaturi sistematski navodi i sve relevantne hrvatske zakone o tom pitanju, a donosi i popis tablica i grafikona koji svakome omogućuje daljnje istraživanje.

VIII.

Cjelokupna radnja tako pojašnjava i razloge zašto je teološko-etičko razmišljanje o ovoj problematici kasnilo u odnosu na razvoj modernog industrijskog i postindustrijskog društva. Ovom kašnjenju zacijelo je doprinio gotovo idealistički vrjednovan koncilski govor o ljudskom radu. Određeni pretjerani optimizam, koji se provlači kroz koncilске tekstove, pogotovo kroz encikliku *Gaudium et Spes*, koju autor obilno navodi, vidi se kroz nedostatno vrjednovanje grijeha, nedovoljno uvažavanje negativnih posljedica modernog gospodarskog rasta, kroz odnos rada i ekološke problematike i tome slično. Cjelokupna problematika (ne)zaposlenosti mora proći kroz »filter« problema odnosa s okolinom, pretjeranog iskorištavanja prirodnih resursa, kroz prizmu održivog razvoja itd. Svaka politika zapošljavanja mora ove segmente imati u vidu. U suprotnom se događa svojevrsna »apsolutizacija« vrijednosti rada koja zanemaruje one elemente koji danas izbijaju u prvi plan. Autor ovu problematiku na više mjesta napominje i svjestan je tog problema. U svakom slučaju, s obzirom da to i nije mogla biti šira tema ovoga rada, ova problematika predstavlja jedan od smjerova kako bi dalje trebalo studirati problematiku ovoga rada.

Knjiga je znanstveno djelo koje je primjereno biti udžbenikom na gotovo svim visokoškolskim ustanovama.

Zaključak

Autor je opravdao postavljenu temu i tezu, dovoljno ih analizirao, dokumentima i podacima potkrijepio. Ovaj rad nije samo detektiranje stanja nego, u cijeloj radnji i u zaključku, donosi konkretne i inovativne prijedloge za poboljšanje stanja zaposlenosti koje će biti u skladu sa zahtjevima teološko-socijalne etike. U gotovo svim problematikama kojima se bavi autor ide u sam korijen problema, tj. otkriva njegove socijalno-etičke uzroke. Drugim riječima, ova se problematika

ne iscrpljuje u tehničkim ili tehnološkim rješenjima, nego u stvaranju mentaliteta ili tzv. društvenih krjeposti koje su temelj ozbiljnom pristupanju problemu rješavanja nezaposlenosti. Dok su u cijelome tranzicijskom razdoblju ovi socijalno-etički korijeni samo paušalno naglašavani, ovom radnjom oni dobivaju znanstveno utemeljenje. Svatko u ovoj državi tko je zadužen za rješavanje nezaposlenosti, općenito ili invalida i poljoprivrednika, morat će ove činjenice uzeti u obzir.

Josip Grbac

Marcello PERA, Zašto se trebamo zvati kršćanima?

Liberalizam – Europa – etika, Verbum, Split, 2009., 206 str.

Talijanski filozof i političar Marcello Pera, senator u talijanskom parlamentu od 1996. godine i predsjednik Senata od 2001. do 2006. godine, otkako je devedesetih godina ušao u politiku kao eksponent stranke *Forza Italia* bavi se uglavnom problemima pravde u Italiji, dok njegova sadašnja politička zauzetost nastoji interpretirati teme društvene kršćanske solidarnosti s obzirom na one stranke na području Italije koje su nadahnute liberalizmom. U svom pisanju pokazuje zabrinutost za budućnost Europe kojoj prijeti sve veći relativizam i multukulturalizam, te nastoji približiti politiku i katoličku vjeru.

Zapravo, Perina pozornost prema kršćanstvu rađa se nakon dugog studija i promišljanja te nutarnjeg razvoja.

Nakon što se dugo smatrao *nevjernikom*, približio se kršćanskoj misli, prihvaćajući »kantovski« poziv Benedikta XVI. da »i onaj tko ne uspijeva naći putove prihvatanja Boga, bez obzira na to, mora nastojati živjeti kao da Bog postoji«. Zbog tih svojih stajališta Pera se definira *konzervativnim liberalom*, odnosno konzervativan na polju principa i vrijednosti koje treba čuvati, a liberalan u načinima na koje ih treba čuvati. Prema njegovu mišljenju, to opredjeljenje se temelji na dvama osnovnim pilastrima: čuvanju naše europske i zapadne tradicije (konzervativno), ali i čuvanju naše individualne autonomije (liberalno).

Nakon 2000. godine Pera je posvetio značajan dio svog rada temi odnosa